

ВПЛИВ ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Високий рівень іллегалізації економіки залишається для України вкрай актуальною проблемою, питання існування «тіньового» сектору економіки, ухилення від оподаткування, розкрадання бюджетних коштів та легалізації незаконно отриманих доходів активно обговорюються громадянами, в періодиці, наукових виданнях. Законом України «Про основи національної безпеки України» «тінізація» національної економіки відноситься до загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері [1, ст. 7], і за висновками експертів в країні склалася ситуація, коли масштаби розвитку «тіньової» економіки набули таких масштабів, що стали одним із найбільш загрозливих факторів щодо впливу на національну безпеку держави [2, с. 76; 3, с. 51].

Вивченням проблеми забезпечення економічної складової національної безпеки України та теоретичних і практичних питань «детінізації» економічної діяльності займалися такі вітчизняні вчені як М. Азаров, В. Амитан, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, І. Мазур, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Предборський, О. Турчинов, В. Шлемко, Ф. Ярошенко та інші дослідники [4–12]. Питання іллегалізації економічної діяльності є не новим і актуальним не лише для України, зокрема за результатами проведеного Ф. Шнайдером та Д. Енсте дослідження «Тіньова економіка. Розміри, причини зростання і наслідки», «тіньовий» сектор є практично в будь-якій країні, причому йдеться не про торгівлю наркотиками або людьми, а про цілком легальну діяльність, яку приховують від держави, щоб не сплачувати податки [13, с. 308].

Аналогічного висновку доходять і вітчизняні дослідники, зокрема за словами В. Предборського «як суспільне явище «тіньова» економіка притаманна усім соціально-економічним системам, є неодмінним їх атрибутом» [3, с. 40]; М. Азаров, Ф. Ярошенко та ін. автори визнають, що «тінізація» економіки — це проблема для всіх без винятку країн світу, і обсяги «тіньової» економіки ніде й ніколи не були нульовими [3, с. 51–52; 5, с. 5, 7; 13, с. 306]; О. Турчинов зазначає, що «тіньова» економіка виникає разом із появою перших держав, і її історична доля нерозривно пов'язана з існуванням державної форми організації суспільного життя [12, с. 8]; І. Мазур вважає, що «тіньова» економіка — це об'єктивне явище, що існувало завжди, починаючи з встановлення товарно-грошових відносин і введення державою заборон і обмежень, тобто певних законодавчих та нормативних «правил гри» економічної діяльності [2, с. 78].

Метою статті є дослідження впливу іллегалізаційних процесів на економічну безпеку держави в цілому, та України зокрема. Проблема у загальному вигляді полягає в тому, що рівень іллегалізації у країнах з транзитивною економікою, у т. ч. і в Україні (рис. 1), значно перевищує цей показник у країнах з розвинутою ринковою інфраструктурою (рис. 2), створюючи реальну загрозу економічній безпеці.

При цьому у західних країнах до «тіньової» економіки належить в основному суто кримінальна діяльність і лише незначна частина легальної економічної діяльності, а у країнах з перехідною економікою до іллегалізованого сектору належить значна частина легальної економіки, без якої вона не може нормально функціонувати. Російські дослідники І. Клямкін та Л. Тімофеев дійшли висновку, що «підпільна економіка у її сучасному російському варіанті не лише протистоїть економіці «формальній», але лише всередині останньої й існує, виступаючи природним і закономірним наслідком легальних (законних) статусів господарюючих і володарюючих суб'єктів» [14, с. 11], що у повній мірі може бути віднесено і до України.

Найбільш загальновизнане визначення «тіньової» економіки належить Е. Фейгу (США, 1979 р.), який відносить до неї всю економічну діяльність, що за тих чи інших причин не враховується офіційною статистикою і не включається при підрахунках до показників національних рахунків [15, с. 4], виділяючи при цьому дві її складові:

— економічну діяльність, що є легальною, неприхованою, але й такою, що не підлягає оподаткуванню і не враховується офіційною статистикою («неформальна економіка» — виробнича діяльність у домогосподарствах, надання послуг на епізодичній основі (ремонт будівель власними силами, догляд за дітьми, доход від присадибних ділянок, і т. ін.);

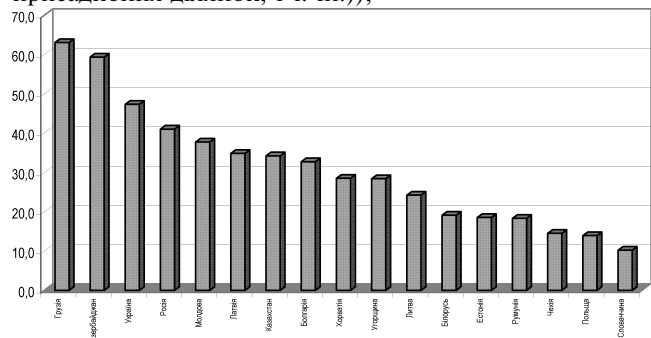

Рис. 1. Обсяги тіньової економіки в окремих країнах ЦСЄ та країнах, що входили до складу колишнього СРСР (у % до ВВП) [5, с. 6]

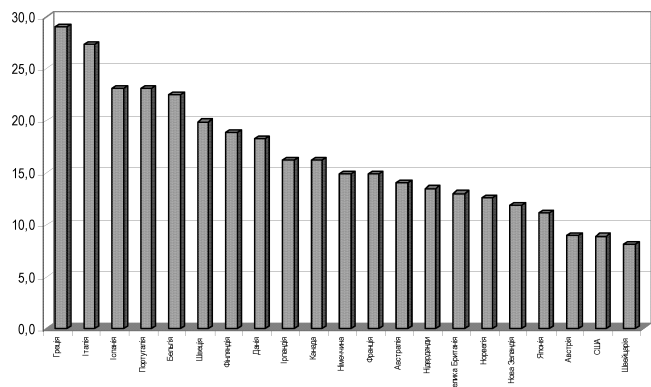

Рис. 2. Обсяги тіньової економіки в окремих країнах світу (у % до ВВП) [5, с. 6]

— протизаконну, свідомо приховану економічну діяльність («підпільна економіка» — заборонена в державі економічна діяльність, кримінальні діяння, а також всі інші види діяльності, які повинні враховуватися і контролюватися державою, однак суб'єкти такої діяльності умисно її приховують для ухилення від оподаткування або в інших протиправних цілях).

У роботах вчених, які проводили подальші дослідження, простежується наявність спільної думки щодо необхідності подальшої структуризації некримінальної складової, зокрема:

— на думку Д. Блейдса до тіньової економіки відноситься виробництво цілком легальної продукції, що приховується від влади у зв'язку з небажанням сплачувати податки; приховані доходи в натуральній формі; виробництво заборонених товарів і надання послуг [15, с. 5];

— Т. Корягіна в одній з перших у СРСР робіт по «тіньовій» економіці виділяє такі її сектори, як неофіційну економіку (легальні види господарської діяльності, що не фіксуються офіційною статистикою), фіктивну економіку (приписки, спекулятивні оборотки, хабарництво, шахрайство), підпільну економіку (заборону законом економічну діяльність) [16];

— А. Олейнік до елементів позалегальної («тіньової») економіки відносить неофіційну економіку — легальну економічну діяльність, в межах якої має місце нефіксоване з метою мінімізації витрат виробництво товарів і послуг; фіктивну економіку — економіку приписок, спекулятивних оборудок, хабарництва, шахрайства, пов'язаних з отриманням і передачею грошей; кримінальну економіку — діяльність, пов'язану з прямим порушенням закону [17, с. 167].

— З. Варналі та ін. науковці, піддаючи сумніву доцільність віднесення «фіктивної економіки» до іллегального сектору на підставі того, що у цьому випадку має місце пряме порушення закону, не обумовлене трансакційними видатками, визначають такі складові іллегального сектору економіки, як «неформальна економіка» — легальне (нерегламентоване державою) виробництво товарів і надання послуг; «підпільна економіка» — порушення у межах дозволеної економічної діяльності; «незалежна економіка» — заборонені види діяльності (рекет, корупція тощо) [8, с. 31–32];

— аналогічної думки притримується В. Предборський, який виділяє легальне (нерегламентоване державою) виробництво товарів і надання послуг, які традиційно, як правило державою не контролюються; порушення, ухилення від державного контролю, економічної відповідальності у відношенні до інтересів держави в межах офіційно дозволеної економічної діяльності; заборонені види економічної діяльності [3, с. 53–54].

О. Турчинов виділяє у структурі «тіньової» економіки чотири складових блоки:

— не приховувана від державних органів економічна діяльність, але через низку об'єктивних і суб'єктивних причин не враховувана, не контрольована і не оподатковувана державою;

— легальна економічна діяльність, в процесі якої відбувається повне або часткове ухилення від плати податків, зборів, штрафів і інших обов'язкових платежів, а також порушення її державної регламентації;

— незаконна навмисно приховувана від державних органів економічна діяльність;

— діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом скоєння чи сприяння скоєнню злочинів, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність [12, с. 32].

В. Предборський, з яким ми погоджуємося, зазначає, що виділення О. Турчиновим 4 блоку несе протиріччя в тому, що коли названий блок окреслює суто економічну діяльність, то «за бортом» залишаються деякі види кримінальної діяльності, які традиційно відносять до «тіньової» економіки, але які не входять до сфери дії економічних відносин — проституція, наркобізнес і т. ін.; а якщо цей блок стосується всіх загальнокримінальних злочинів, то «вочевидь доведеться мати справу з неприпустимим розширенням сфери тіньової економіки» (до нього ввійдуть такі загальнокримінальні злочини як крадіжки, грабїж, розбої, вимагання тощо) [3, с. 44].

Таким чином, на нашу думку, доцільним є виділення трьох структурних складових «тіньової» економічної діяльності, і в цьому плані найбільш прийнятною з точки зору практичної діяльності і проведення подальших досліджень, з нашої точки зору, є класифікація, що надається «Блакитною книгою» (видання статистичного комітету ООН), згідно якої виділяються такі структурні елементи «тіньової» економічної діяльності:

— «прихована» — присутня у більшості галузей економіки дозволена діючим законодавством діяльність, що офіційно або зовсім не обліковується, або применшується економічними суб'єктами з метою ухилення від оподаткування;

— «неформальна» — в межах домогосподарств та підприємств із неформальною зайнятістю;

— «нелегальна» — заборонена законом діяльність (виробництво і продаж наркотиків, проституція, контрабанда тощо).

У той же час, відносно третьої складової потрібно зазначити, що відносно сегменту забороненої законом діяльності, на нашу думку більш доцільно визначити її як «кримінальну», оскільки термін «іллегальна» («нелегальна») може використовуватися для визначення усього комплексу тієї частини економіки, яку у побуті і засобах масової інформації зазвичай називають «тіньовою», щоб позбутися в деякій мірі «сленговості» та «вульгаризованості» у визначенні цього складного економічного явища, яке має явно виражений системний характер і у англомовній літературі визначається такими термінами, як «неофіційна», «підпільна», «неформальна», «нелегальна», «друга» та ін.; у німецькій — «тіньовою»; у французькій — «підземною», «неформальною»; у італійській — «таємною», «підводною»; у вітчизняній та російськомовній — «тіньовою», «кримінальною», «підпільною», «неформальною», «нелегальною», «другою» та ін. [13, с. 307].

Таким чином, при проведенні досліджень зазначеного комплексу явищ доцільним, на нашу думку, є використання терміну «ілєгалізаційні процеси в економіці» або «ілєгалізаційна економіка», що відповідно підрозділялася б на приховану, неформальну та кримінальну складові. Підтвердженням коректності використання такого підходу є те, що на відміну від деяких інших країн, відповідно до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» до загального оподаткованого доходу громадян відносяться і дохід у формі «вар-

тості послуг домашнього обслуговуючого персоналу, безоплатно отриманих платником податку» (включаючи ремонт або спорудження об'єктів рухомого чи нерухомого майна) і «вартості безоплатно отриманих товарів (робіт, послуг)» [18, ст. 4]. Тобто нормативно в Україні навіть друга складова («неформальна»), у разі не сплати податку не є легальною, не говорячи про першу («прихована») і третю («кримінальна»).

Російські дослідниками виділяються три групи суб'єктів «тіньової» економіки [13, с. 310]:

— виключно кримінальні елементи, що знаходяться на її вершині, та їх робоча сила: торгівці наркотиками і зброєю, рекетири, бандити-грабіжники, наймані вбивці, сутенери, повії, корумповані представники органів влади та управління (за деякими оцінками, ця група складає від 5 до 25 %);

— друга група — «тіньовики-господарники» (комерсанти, банкіри, дрібні і середні підприємці);

— третя група — наймані працівники фізичної та розумової праці (дрібні і середні держслужбовці, в доходах яких більше половини складають хабарі) за рахунок їх протизаконної діяльності.

Такий підхід є абсолютно обґрунтованим, оскільки відповідає логіці класифікації самого комплексу «ілегалінової» економіки, але така класифікація суб'єктів є досить умовною, оскільки вони мають особливі і спільні інтереси, зокрема, основним специфічним інтересом представників другої і третьої групи, який співпадає з інтересами держави, є їх перетворення у легальний середній клас.

Крім цього, відносно третьої групи найманих працівників, також потрібно зазначити, що, на нашу думку, їх приналежність до суб'єктів ілегалінового сектору економіки визначається, по-перше, самим фактом їх зайнятості у цьому секторі, а по-друге, — отриманням ними неоподатковуваних доходів незалежно від того, яку долю у їх сукупному доході вони складають, а розмір суми та те, чи є це хабар чи просто «зарплата у конверті» визначає ступінь провини громадянина і відповідно його відповідальності за порушення чинного законодавства.

Таким чином, беззаперечно можна дійти висновків, щодо системності і неоднозначності як самого явища ілегалізації економічної діяльності, так і причин, що його породжують, на нашу думку до основних причин високого рівня ілегалізації економіки України на сучасному етапі її розвитку можна віднести:

високий рівень «тінізації» економіки, що залишився України в спадок від СРСР, відсутність у соціальній пам'яті населення традицій чесного підприємництва та розвинутих демократичних традицій, механізмів суспільного контролю за діяльністю органів державної влади і управління;

нерозвиненість вітчизняної ринкової інфраструктури, її нездатність забезпечити нормальний рух інвестицій, капіталів, товарів, робочої сили тощо;

переважно сировинну спеціалізацію виробництва і експорту, що обумовлює відсутність кінцевого споживання в Україні, спрощуючи процес ухилення від оподаткування;

надмірні відносно рівня бюджетних доходів витрати на утримання органів влади і управління та соціальне забезпечення населення, які вимагають постійного зростання бюджетних видатків;

наявність широкого переліку пільг для юридичних осіб і окремих верств населення;

нестабільність законодавства України, надмірне податкове навантаження та правова незахищеність суб'єктів економічної діяльності, яке спонукає їх до «переходу в тінь»;

високий рівень адміністративного втручання в економіку, її залежність від поточних цілей урядових кіл, та відсутність єдності й узгодженості у діях політичних сил щодо стратегії політичного і економічного розвитку країни.

високий рівень ілегалінової, у т. ч. кримінальної, складової серед капіталів представників більшості провідних фінансово-промислових структур;

високий рівень корупції у системі правоохоронних і контролюючих структур, органів державної влади і управління;

високий вплив на суспільно-політичну ситуацію в країні фінансово-політичних угруповань, представники яких в органах державної влади і управління забезпечують «прикриття» своїх структур від сплати податків та перевірок контрольних і правоохоронних органів.

Треба визнати, що оцінка ілегалінової явищ у контексті економічної безпеки є далеко не однозначною, у наукових колах спостерігається відсутність єдиної позиції щодо оцінки ролі ілегалінового сектору економічної діяльності, частина дослідників вважає, що недоцільно казати про існування соціально-позитивної чи навіть соціально-нейтральної складової «тіньової» економіки, яка виступає як суцільна соціальнонегативна система у відношенні до інтересів централізованих ланок управління [3, с. 47], інші доходять висновку, що «тіньова» економіка виступає похідною структурою, основна функція якої — не заважати, а сприяти офіційній економічній системі, коли в останній виявляються збої і розлади [12, с. 306].

До негативних наслідків існування потужного ілегалінового сектору економіки експертами зокрема відносяться [5, с. 22; 8, с. 143; 13, с. 317; 19, с. 6–7]:

суттєве зменшення доходної частини державного і місцевих бюджетів, що обмежує можливості виконання державою своїх функцій, створюючи, у свою чергу, загрозу соціальній стабільності в країні;

зменшення доходів законотворчих економічних суб'єктів внаслідок погіршення для них конкурентного середовища порівняно з суб'єктами ілегалінового сектору;

перебування поза межами офіційної економіки накладає обмеження на можливість розширення виробництва, а отже економічного зростання країни;

значні обсяги «тіньової» економіки та високий рівень корупції, що з нею асоціюється, негативно впливають на інвестиційну привабливість України;

зниження темпів економічного розвитку країни внаслідок незаконного вивозу за кордон фінансових ресурсів, які б могли стати реальним джерелом внутрішніх інвестицій;

скорочення потоків внутрішніх інвестицій внаслідок зниження довіри населення до фінансово-кредитної системи країни через постійні випадки шахрайства інвестиційних компаній і фінансових «пірамід»;

деформування структури економіки внаслідок наростання інноваційних ризиків, спекулятивної діяльності у фінансовому і торгівельно-посередницькому секторах, розвиток сфери незаконних товарів і послуг, зростання долі паливно-енергетичної та сировинної орієнтації зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення витрат на охо-

рону і безпеку, яке супроводжується відволіканням економічних ресурсів від виробництва необхідних благ;

зростання рівня криміналізації економіки внаслідок її наповнення різними формами кримінального промислу, псевдодогодами, псевдорозрахунковими операціями, поступового залучення до легальної економіки суто кримінальних грошей і відповідних «правил гри»;

тривале існування значного рівня тінізації економіки веде до моральної і духовної деградації суспільства, поширення правового нігілізму та недовіри до влади.

У той же час, на думку ряду аналітиків, існування «тіньового» сектору характеризується такими позитивними ефектами як [3, с. 43; 8, с. 90; 13, с. 306]:

зниження рівня реального безробіття, можливість реалізації професійного потенціалу та підвищення добробуту населення;

сприяння розвитку легального виробництва товарів і послуг шляхом витрат у легальному секторі частини доходів, зароблених у «тіньовому»;

підвищення рівня конкурентоспроможності національних економік та господарюючих суб'єктів шляхом забезпечення конкурентних переваг підприємств, що здійснюють тіньову економічну діяльність;

наповнення ринку в умовах дефіциту нелегально виробленими товарами та послугами, що дає можливість стримувати інфляційні процеси.

Окремо потрібно зазначити, що на відміну від Г. Вечканова, який до негативних наслідків існування іллегального сектору економіки відносить «зниження ефективності макроекономічної політики в результаті неправильного макроекономічного регулювання, корупції, лобістської діяльності, зниження темпів інфляції, відсутності достовірних даних про масштаби, структуру і динаміку тіньової економіки, інших помилок економічного курсу державної влади» [13, с. 317], ми вважаємо, що цей аспект можна віднести до недоліків лише у тому випадку, коли така політика є конструктивною, і в умовах відсутності реальної стратегії економічного розвитку і змаганнях у популізмі з боку урядових кіл України незалежно від їх політичних кольорів, у цьому плані іллегальний сектор скоріше виконує позитивну, ніж негативну функцію.

Таким чином, не зважаючи на те, що іллегалізаційні процеси безсумнівно негативно впливають на економічну діяльність, і не можна не визнавати правоту науковців, які вважають, що функціонування «тіньової» економіки шкодить національним інтересам і містить у собі загрозу економічній безпеці країни [13, с. 317; 20, ст. 7], на нашу думку, існування «тіньового» сектору є певним стабілізуючим чинником, який дозволяє зменшити рівень негативного впливу на підприємницьке середовище з боку державних органів, і таким чином сприяє функціонуванню легального сектору економіки. У цьому плані ми погоджуємося з тими дослідниками, які визнають, що штучне перебільшення реальної небезпеки, яка виходить з кримінальної частини тіньової діяльності, відрізає, відштовхує нас від дійсного коріння цього феномену, а отже і не дає можливості обрати ефективні засоби протидії, та вважають, що не доцільно розраховувати, що кримінальна відповідальність, правові засоби можуть стати панацеєю у розв'язанні складних економічних і соціальних проблем розвитку України, і не можна захоплюватися надто популярною у буденній

правосвідомості ідеєю посилення репресивних заходів [3, с. 43; 5, с. 221].

Незважаючи на те, що діяльність податкової і митної служби, інших правоохоронних і контролюючих органів з суб'єктами «тіньового» сектору має позитивні результати, зокрема у виявленні «конвертаційних» центрів, неплатників податків, каналів контрабанди, на нашу думку, «каральні» заходи мають лише тимчасовий і ситуаційний ефект, що підтверджується рядом фахівців, зокрема В. Предборський доходить висновку, що репресивний підхід передбачає розширення та посилення відповідної системи контролюючих та правоохоронних органів, формування системи тотального контролю, посилення репресивності чинного законодавства, і таким чином заганяє політику протидії «тіньовій» економіці у вузьке коло проблем, які не мають вирішення: «тіньова» економіка > репресивні кримінально-правові обмеження > зростання «тіньової» економіки > посилення кримінально-правових обмежень і т. ін. [3, с. 43].

Крім цього потрібно враховувати те, що в умовах фінансово-економічної кризи закономірним є підвищення рівня іллегалізаційних процесів внаслідок того, що бізнес зменшенням обсягу сплати податків намагається компенсувати зниження доходів від реалізації продукції, і таким чином випередити конкурентів, тобто кризові явища в економіці самі собою стимулюють розвиток іллегального сектору.

Окремо треба зупинитися на питанні щодо можливості легалізації фінансових ресурсів тіньової економіки, зокрема М. Азаров, Ф. Ярошенко, П. Мельник та В. Жвалюк ставлять чітко сформульоване запитання: чи допускаємо ми легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом? Вони визначають, що від чесної відповіді залежить ефективність заходів із залучення тіньових капіталів в економіку України, і «якщо відповідь буде негативною — можна прогнозувати невисоку ефективність запланованих заходів, якщо ж ми припускаємо можливість легалізації злочинних доходів, то за наявності певних державних гарантій можна очікувати від цього позитивних результатів» [5, с. 131].

На нашу думку, по-перше треба визначитися з тим, про легалізацію доходів від якої з частин нелегальної діяльності може йти мова. Навіть у теоретичному плані мова може йти лише про легалізацію доходів «прихованої» та «неформальної» складових іллегального сектору, оскільки легалізація суто «кримінальних» доходів державою є як неприйнятною як з етичної точки зору, так і з правової, оскільки протирічить прийнятій у 1990 році Радою Європи «Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», до якої Україна приєдналася 15 вересня 1995 р., і яку в 1997 році було ратифіковано Верховною Радою, та національному законодавству України, зокрема закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [21; 22]. А, по-друге, на нашу думку, для України, як раз реально і не стоїть питання доцільності чи недоцільності легалізації «тіньових» доходів, оскільки за умов відсутності реальних інструментів контролю за джерелами витрат як фізичних, так і юридичних осіб на території України, фактичні витрати, незалежно від джерел їх надходження, реально не контролюються.

При цьому потрібно зазначити, що, на нашу думку, саме відсутність державного механізму контролю за дже-

релами доходів (а фактично — витрат) громадян, є основною причиною того, що в Україні, на відміну від інших країн світу, існує проблема не «відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом», а так званої «конвертації», тобто переведення у готівку (фактично — «забруднення», якщо йти по аналогії до європейських норм) легальних безготівкових коштів, у тому числі і бюджетних, що є додатковою загрозою для економічної безпеки держави.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні основне питання полягає не в легалізації нелегальної («тіньової») економіки, а у деїллегалізації тієї частини цілком легальної економіки, що зараз працює «в тіні». Оскільки за висновком групи науковців і практиків податкової служби, з якими ми погоджуємося, реалізація лише окремих пропозицій щодо зменшення податків, посилення громадського контролю тощо не дадуть бажаного результату і каральні дії, якщо вони не підкріплені комплексними заходами щодо створення сприятливого економічного середовища і поширення правової культури, стають неефективними, бо не припиняють тіньові операції, а надають їм витончених, завуальованих форм [5, с. 226, 242–243], в основі державної політики детінізації економіки, на нашу думку, повинен лежати класичний підхід «батога та пряника». При цьому ефективність реалізації такої політики буде прямо залежати від узгодженості і комплексності дій, як щодо збільшення відповідальності за ухилення від сплати податків фізичними і юридичними особами, корупційну діяльність, розкрадання бюджетних коштів, легалізацію кримінальних доходів та інші порушення законодавства, так і заохочення легальної економічної діяльності в першу чергу за рахунок модернізації податкової системи України, яка б забезпечувала залучення людських та організаційних ресурсів з «тіньового» у легальний сектор економіки. Тобто повинні бути створені такі умови, коли імовірність покарання за здійснення іллегальної економічної діяльності, або витрати на ухилення від такої відповідальності, перевищуватимуть витрати економічного суб'єкта від роботи в легальному секторі економіки.

Враховуючи викладене вище, можна дійти таких висновків:

— існування потужного іллегального сектору в економіці створює як реальну загрозу економічній безпеці України, так і зменшує можливості держави ефективно протидіяти загрозам національній безпеці по інших напрямках через обмеження фінансових ресурсів;

— в Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою, до «тіньового» сектору належить значна частина легальної економіки, при цьому іллегалізований сектор значною мірою є реакцією економіки на неефективність державної економічної політики і не може розглядатися в якості однозначно негативного явища, оскільки сприяє функціонуванню легального сектору економіки, особливо в умовах економічної кризи;

— використання виключно «каральних» методів протидії іллегалізації економічної діяльності є нерезультативним і супроводжується процесом все більшої корумпованості контрольно-правоохоронних органів;

— питання іллегалізації економіки має безумовно системний характер, то і протидіяти йому повинна комплексна система політичних, правових, економічних, організаційних, технічних, виховних заходів національ-

ного рівня, спрямована на витіснення «тіньової» економіки і зменшення її частки у реальному ВВП шляхом подолання та викорінення причин та передумов іллегальних явищ та процесів, основою якої мають бути не репресивні, а економічні важелі;

— визначальним чинником деїллегалізації економіки та підвищення рівня економічної безпеки України має стати модернізація національної податкової системи у напрямку спрощення системи оподаткування, зниження рівня податкового навантаження, підвищення ефективності податкового контролю та мінімізації витрат на адміністрування податкового законодавства;

— необхідність підвищення рівня економічної безпеки України, високий рівень іллегалізації вітчизняної економіки, недосконалість податкової системи та відсутність на державному рівні реальної комплексної системи протидії іллегалізаційним процесам визначають як актуальність досліджуваної проблеми, так і перспективність проведення подальших розвідок у даному напрямку.

Крім цього окремо потрібно відзначити необхідність популяризації у суспільстві як думки про невідворотну необхідність сплати податків, так і про невідворотність покарання за ухилення від оподаткування або фінансові махінації у цій сфері, які підтверджувалися б реальними кроками податкових і правоохоронних органів у цьому напрямі.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Мазур І. І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І. І. Мазур // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 3 (8). — С. 76–83.
3. Предборський В. А. Економічна безпека держави: монографія / В. А. Предборський. — К.: Кондор, 2005. — 391 с.
4. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: наук. доповідь / О. С. Власюк. — К.: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при РНБО України, 2008. — 48 с.
5. Відмивання грошей: кримінально-правова кваліфікація, запобігання злочинності, законодавство та міжнародний досвід / [Азаров М. Я., Ярошенко Ф. О., Мельник П. В., Жвалюк В. Р.]. — Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. — 310 с.
6. Амитан В. Н. Экономическая безопасность: концепция и основные модели / В. Н. Амитан // Економічна кібернетика. — 2000. — №3–4. — С. 13–20.
7. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.
8. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. — К.: НІСД, 2006. — 576 с.
9. Моделирование экономической безопасности: держава, регіон, підприємство: монографія / [В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.]; за ред. В. М. Гейця. — Х.: ВД «Інжек», 2006. — 240 с.
10. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. — К.: КВІЦ, 1999. — 462 с.
11. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави / Г. А. Пастернак-Таранушенко. — К.: ІДУС-КМУ, 1994. — 160 с.

-
12. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. — К.: АртЕк, 1995. — 300 с.
13. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность: учебник / Г. С. Вечканов. — СПб.: Питер, 2007. — 384 с.
14. Клямкин И. М. Теневая Россия: экономико-социологическое исследование / И. М. Клямкин, Л. М. Тимофеев. — М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. — 595 с.
15. Николаева М. И. Теневая экономика: методы анализа и оценки (обзор работ западных экономистов) / М. И. Николаева, А. Ю. Шевяков. — М.: ЦЭМИ АН СССР, 1987. — 53 с.
16. Корягина Т. Теневая экономика в СССР (Анализ, оценки, прогнозы) / Т. Корягина // Вопросы экономики. — 1990. — №3. — С. 110–119.
17. Олейник А. Н. Институциональная экономика / А. Н. Олейник. — М.: Инфра-М, 2002. — 416 с.
18. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 № 889-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
19. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології / В. М. Попович. — К.: Правові джерела, 1998. — 447 с.
20. Кочергина Т. Е. Экономическая безопасность / Т. Е. Кочергина. — Ростов н/Д.: Феникс, 2007. — 445 с.
21. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік» від 17.12.1997 № 738/97-ВР. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
22. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>